

วัณโรค

นายแพทย์ พัทธสาร ลินะสมิต
หน่วยโรคติดเชื้อ ภาควิชาอายุรศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สมาคมโรคติดเชื้อแห่งประเทศไทย

“วัณโรค” (tuberculosis) คือโรคติดเชื้อเรื้อรัง ซึ่งมีสาเหตุมาจากเชื้อแบคทีเรียชนิดหนึ่ง ที่มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า ไมโคแบคทีเรียทูปอร์คูโลซิส (*Mycobacterium tuberculosis*) ในภาษาไทยอาจเรียกเชื้อก่อโรคชนิดนี้อย่างง่าย ๆ ว่า “เชื้อวัณโรค” และในบางครั้งอาจเรียกโรคนี้นั้น ๆ ว่า “ทีบี” ซึ่งย่อมาจากชื่อภาษาอังกฤษของเชื้อ วัณโรคไม่ใช่โรคใหม่ หากแต่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยและการตายที่สำคัญมานานนับพันปี อย่างไรก็ตาม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัณโรคนั้น เพิ่งมีขึ้นในช่วงร้อยกว่าปีมานี้เอง

จากข้อมูลขององค์การอนามัยโลก ในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนผู้ป่วยวัณโรครายใหม่ทั่วโลกประมาณ 8.6 ล้านคน และผู้ป่วยประมาณ 1.3 ล้านคนได้เสียชีวิตจากวัณโรค สำหรับประเทศไทยนั้น องค์การอนามัยโลกได้ประเมินจำนวนผู้ป่วยวัณโรคในประเทศไทยในปีนั้นว่า มีทั้งหมดประมาณ 110,000 ราย หรือ 159 รายต่อประชากรแสนคน โดยมีผู้ป่วยวัณโรครายใหม่ประมาณ 80,000 ราย หรือ 119 รายต่อประชากรแสนคน และมีผู้ป่วยเสียชีวิตจากวัณโรคประมาณ 9,200 ราย หรือ 14 รายต่อประชากรแสนคน ทั้งนี้ ประเทศไทยได้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่ม 22 ประเทศที่มีปัญหาวัณโรคสูงที่สุดในโลก

เชื้อวัณโรคจะแพร่เข้าสู่ร่างกายผ่านการหายใจ โดยเชื้อจะปนออกมาพร้อมกับน้ำลายและฝอยละอองเสมหะของผู้ป่วยที่เป็น “วัณโรคปอด” ขณะที่มีการไอ จาม หรือ แม้กระทั่งการพูดคุย ซึ่งเชื้อวัณโรคจะคงอยู่ในอากาศได้นานหลายชั่วโมง โดยผู้ที่หายใจเอาเชื้อวัณโรคเข้าไปนั้น มักจะไม่มีอาการของวัณโรคในทันที ผู้ที่มีสุขภาพดีบางราย ระบบภูมิคุ้มกันอาจทำการกำจัดเชื้อได้เองโดยไม่ต้องใช้ยารักษา และจะไม่ป่วยเป็นวัณโรค ในบางกรณีนั้น ระบบภูมิคุ้มกันไม่สามารถกำจัดเชื้อได้ หากแต่จะควบคุมเชื้อวัณโรคไว้ให้อยู่อย่างสงบภายในร่างกาย ไม่ก่อให้เกิดอาการเจ็บป่วยหรืออันตรายใด ๆ กลุ่มนี้ถือได้ว่ามี “การติดเชื้อวัณโรคแบบแฝง” ซึ่งประมาณ 5 - 10% ของผู้ติดเชื้อวัณโรคแบบแฝงจะมีการกำเริบของการติดเชื้อจนมีอาการของวัณโรคได้ในที่สุด ทั้งนี้ขึ้นกับปัจจัยหลายอย่างซึ่งสัมพันธ์กับระบบภูมิคุ้มกันที่ลดลงจนไม่สามารถควบคุมเชื้อเอาไว้ได้อีก เช่น การใช้ยากดภูมิคุ้มกัน การใช้สารสเตียรอยด์ การติดเชื้อเอชไอวี/โรคเอดส์ โรคเบาหวาน การดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ การพักผ่อนที่ไม่เพียงพอ อายุที่มากขึ้น การป่วยเป็นมะเร็ง การได้รับยาเคมีบำบัด เป็นต้น โดยประมาณครึ่งหนึ่งของผู้ที่เกิดการกำเริบจนเป็นวัณโรคนั้น จะป่วยภายใน 2 ปีแรกหลังจากได้รับเชื้อ และที่เหลือจะเป็นหลังจากนั้น ซึ่งผู้ป่วยบางรายอาจมีการติดเชื้อแบบแฝงได้เป็นสิบ ๆ ปีแล้วจึงเพิ่งจะมาเป็นวัณโรคในภายหลัง สำหรับผู้ที่สุขภาพไม่ดี หรือมีภูมิคุ้มกันที่ไม่ดีนั้น อาจจะมีอาการของวัณโรคได้ภายหลังรับเชื้อประมาณ 4 – 8 สัปดาห์

อาการของวัณโรคนั้น ขึ้นอยู่กับว่าเชื้อได้แพร่กระจายและไปกำเริบที่อวัยวะใดบ้าง อย่างไรก็ตาม ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะมีการติดเชื้อเพียงตำแหน่งเดียว และส่วนใหญ่จะเป็น “วัณโรคปอด” ซึ่งจะพบได้มากถึง 80 – 85%

ของผู้ป่วยวัณโรคทั้งหมด โดยผู้ป่วย “วัณโรคปอด” จะมีอาการหลักคือ ไอเรื้อรังเป็นสัปดาห์จนถึงเป็นแรมเดือน ในระยะแรกนั้นอาจมีเพียงอาการไอแห้ง ๆ ต่อมาเสมหะจะข้นสีขาวหรือเหลืองขึ้น ผู้ป่วยมักมีอาการไข้ต่ำ ๆ อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร น้ำหนักลด อาจมีเหงื่อออกมากตอนกลางคืนร่วมด้วย เมื่อปล่อยทิ้งไว้ อาการจะค่อย ๆ เป็นมากขึ้น เสมหะอาจมีเลือดปน แน่นหน้าอก เหนื่อยง่าย ชูบพอมลงอย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้ทั้งนั้น การดำเนินโรอยังขึ้นกับระดับภูมิคุ้มกันของร่างกายด้วย ผู้ที่ยังมีภูมิคุ้มกันค่อนข้างดีอยู่อาจจะมีอาการไม่มากนัก อาจมีเพียงไข้เรื้อรัง เบื่ออาหาร น้ำหนักลดโดยไม่ไ้อได้ แล้วได้รับการวินิจฉัยวัณโรคปอดโดยบังเอิญจากการตรวจเอกซเรย์ปอด นอกจากนี้ผู้ป่วยวัณโรคราว 15 – 20% จะเป็นวัณโรคในตำแหน่งอื่น นอกเหนือจากปอด ที่พบได้บ่อย ได้แก่ ต่อม้ำเหลือง (มีก้อนที่คออาจมีหนองไหล) กระดูก (ปวดหลังเรื้อรัง) ข้อ (ข้อบวมอักเสบเรื้อรัง) เยื่อหุ้มสมอง (ปวดศีรษะ ซึมลง) เป็นต้น ซึ่งมักมีอาการเพียงตำแหน่งเดียว แต่ผู้ป่วยที่ภูมิคุ้มกันต่ำมาก อาจมีอาการของการติดเชื้อวัณโรคได้พร้อมกันหลายระบบอวัยวะได้

โดยทั่วไป ผู้ที่มีอาการไอนานเกินกว่า 2 – 3 สัปดาห์ หรือไอมีเลือดปน หรือมีไข้เรื้อรัง ควรไปพบแพทย์ เพื่อตรวจว่าจะเป็นวัณโรคได้หรือไม่ ซึ่งแพทย์จะทำการซักประวัติ ตรวจร่างกาย ร่วมกับการ ตรวจเอกซเรย์ปอด และส่งเสมหะไปตรวจหาเชื้อวัณโรคด้วยวิธีการต่าง ๆ กรณีที่มีอาการสงสัยวัณโรคนอกปอด อาจมีการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการอื่น ๆ เพิ่มเติม รวมถึงการตัดชิ้นเนื้อไปตรวจด้วย โดยแพทย์จะอาศัยข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้เหล่านี้นำใช้ในการวินิจฉัยโรค

วัณโรคเป็นการติดเชื้อเรื้อรังที่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ซึ่งผู้ป่วยจะต้องรับประทานยาอย่างต่อเนื่อง และติดตามการรักษาอย่างสม่ำเสมอ โดยทั่วไปแล้วอาการต่าง ๆ จะดีขึ้นภายใน 2 – 4 สัปดาห์หลังการรักษา ซึ่งก็จะช่วยลดโอกาสการแพร่กระจายเชื้อลงอีกด้วย สูตรยาปกติสำหรับเชื้อวัณโรคที่ไม่คือยานั้น จะต้องรับประทานติดต่อกันประมาณ 6 - 9 เดือน สำหรับการติดเชื้อวัณโรคที่คือยานั้น จะต้องรับประทานต่อเนื่องประมาณ 18 – 24 เดือน ในระหว่างนี้ แพทย์จะนัดตรวจร่างกายและเสมหะเป็นระยะว่ายังพบเชื้ออยู่หรือไม่

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เชื้อวัณโรคแพร่กระจายให้คนอื่นได้ผ่านการหายใจเอาฝอยละอองเสมหะของผู้ป่วย “วัณโรคปอด” เข้าไป ดังนั้นผู้ป่วยวัณโรคปอดจึงควรสวมหน้ากากอนามัยปิดปากและจมูกเอาไว้ หลีกเลี่ยงการเข้าสถานที่ชุมชน ได้แก่ ตลาด ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ เป็นต้น และควรแยกห้องนอนจากคนอื่น จนกว่าจะรักษาวัณโรคไปแล้วอย่างน้อย 2 – 4 สัปดาห์จนมีอาการที่ดีขึ้นและหายไอแล้ว สำหรับสมาชิกในบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเล็ก รวมถึงผู้ร่วมงานใกล้ชิดของผู้ป่วย “วัณโรคปอด” ควรไปพบแพทย์เพื่อตรวจคัดกรองหาการติดเชื้อวัณโรคแต่เนิ่น ๆ อย่างไรก็ดีตาม วัณโรคไม่ติดต่อทางการสัมผัสเนื้อต้องตัวกัน และโดยทั่วไปผู้ป่วย “วัณโรคนอกปอด” ก็จะไม่แพร่เชื้อ

นอกจากการรับประทานยาแล้ว ผู้ป่วยวัณโรคควรรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ภูักสุขภาพดี งดการดื่มแอลกอฮอล์ งดการสูบบุหรี่ พักผ่อนให้เพียงพอ และออกกำลังกายตามสมควร ญาติหรือผู้ดูแลควรช่วยเป็นกำลังใจให้กับผู้ป่วยในการรับประทานยาตามกำหนดและการติดตามการรักษาอย่างสม่ำเสมอ